

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

PROBLEMS OF DEVELOPMENT OF SOCIAL RESPONSIBILITY OF BUSINESS IN UKRAINE

В статті розкрито основні чинники, що гальмують розвиток соціальної відповідальності бізнесу в Україні. Визначені три основні проблеми: правові, економічні, інформаційні. Зазначено, що економічні спричинені сучасними складними умовами господарювання та відсутністю економічних стимулів. Зауважено, що проблемою стає відсутність інформаційної кампанії з розвитку соціальної відповідальності бізнесу. На основі окресленого запропоновані шляхи з вирішення означених проблем на рівні держави.

Ключові слова: соціальна відповідальність бізнесу, законодавство, економічний стимул, система управління СВБ, розвиток персоналу.

Замечено, что проблемой является отсутствие информационной кампании по развитию социальной ответственности бизнеса. На основе обозначенных проблем предложены пути по их решению на уровне государства.

Ключевые слова: социальная ответственность бизнеса, законодательство, экономический стимул, система управления СВБ, развитие персонала.

The article reveals the main factors hindering the development of social responsibility of business in Ukraine. Three main problems are identified: legal, economic, informational. It is noted that the economic problems are caused by modern complex economic conditions and lack of economic incentives. It is noted that the problem is the lack of information campaign on the development of social responsibility of business. On the basis of the abovementioned proposed ways to solve these problems at the state level.

Key words: social responsibility of business, legislation, economic incentive, CSR management system, personnel development.

УДК 005.35:330.342.146

Ляшок Я.О.

д.е. н., доцент, в.о. ректора
Донецький національний технічний
університет
Міністерства освіти і науки України
м. Покровськ

В статье раскрыты основные факторы, которые тормозят развитие социальной ответственности бизнеса в Украине. Определены три основные проблемы: правовые, экономические, информационные. Отмечено, что экономические вызваны современными сложными условиями хозяйствования и отсутствием экономических

Постановка проблеми. Соціальна відповідальність бізнесу (СВБ) на сьогоднішній день є важливим елементом підприємницької діяльності у світі. В Україні, на жаль, вона ще не здобула такого значення через низку чинників, що впливають на цей процес та результат. Хоча підприємства більш активно звертаються до світового досвіду та досвіду міжнародних корпорацій, які функціонують на ринку України, але цього недостатньо для того щоб СВБ стала звичайною практикою для більшості вітчизняних підприємств. Для визначення напрямів розвитку та поширення СВБ-практик необхідним є дослідження чинників, які гальмують поширення соціальної відповідальності в діяльність підприємств.

Аналіз останніх публікацій та досліджень. Предметом свого наукового дослідження соціальну відповідальність бізнесу зробили Н. П. Борецька, Л. П. Веревкин, М. Є. Дейч, З. І. Галушка, Л. А. Гордієнко, Є. В. Коваленко, І. Ф. Комарницький та інші, що досліджували на теоретичному рівні сутність СВБ, напрямки та проблеми розвитку, але не вирішеним є систематизація чинників проблемного розвитку СВБ в Україні з метою її поширення в діяльності підприємств.

Метою статті є дослідження проблем розвитку соціальної відповідальності бізнесу в Україні для визначення шляхів по їх подоланню.

Виклад матеріалів основного дослідження. Соціальна відповідальність бізнесу являє собою відповідальність підприємств за власні дії по відношенню до навколишнього середовища,

суспільства. Вона може проявлятися в різних напрямках: охорона навколишнього середовища, розвиток персоналу, виробництво якісної продукції тощо. Тобто, це діяльність компанії, яка додатково до існуючих правових норм, здійснює позитивний соціальний вплив на оточуюче середовище. На основі цього відбувається подвійний ефект: ті, хто виступають отримувачами результатів соціально-відповідальних дій та самі компанії, які втілюють СВБ. Переваги для останніх вбачаються в наступному: утримання кваліфікованого персоналу, збільшення конкурентоспроможності продукції підприємства, створення позитивного іміджу компанії. Але головною противагою цьому виступає витратна частина, яку зазнає підприємство при здійсненні СВБ.

В Україні СВБ до останнього часу не отримувало широкого поширення, будучи прерогативою іноземних підприємств. Сьогодні вже неможливо уявити скільки-небудь значущу західну компанію, яка не була б провідником принципів корпоративної соціальної відповідальності, які декларують добровільне рішення компаній брати участь в оздоровленні природи і захисту навколишнього середовища. Цей підхід, сформульований у державній доктрині соціальної відповідальності бізнесу, набув широкого поширення в Європі, США, Японії. Багато соціально відповідальних корпорацій створюють внутрішні комітети або комісії з етики та/або соціальної відповідальності, завдання яких – об'єднання широкого кола пов'язаних з компанією організацій і людей для участі в розробці страте-

гії розвитку корпорації в питаннях корпоративної етики та соціальної політики щодо найманої праці і суспільства в цілому, політики з охорони навколишнього середовища, створення ефективного кодексу корпоративного управління, дотримання прав людини у відносинах з постачальниками, споживачами і персоналом [1, с. 44, 46]. Тобто, бачимо, що напрямків з реалізації СВБ підприємствами достатньо багато та задачею української держави є вирішення основних проблемних чинників, що гальмують розвиток соціальної відповідальності на вітчизняних підприємствах.

Однак на цей час є приклади й підприємств України, які активно впроваджують соціально-відповідальні практики в свою діяльність. Найбільш відомими в цьому є компанії групи "МЕТІНВЕСТ", "ДТЕК", "НАТФОГАЗ", "Нестле" та інші. З цього видно, що це є представниками великого бізнесу. Але для українського сьогоднішнього дня, СВБ стає важливим засобом покращення добробуту в суспільстві та підвищення конкурентоздатності вітчизняних підприємств на світовому ринку, тому важливим є її розвиток на національному рівні. Для цього необхідним є визначення причин, що гальмують процес розвитку СВБ в Україні.

Для досягнення поставленої мети розглянемо різні точки зору на проблематику дослідження. Спочатку визначимо в яких напрямках може проявлятися відсутність СВБ на українських підприємствах. Так, Д. Задирак зазначає, що тема СВБ поки що не набула масового звучання та практичного поширення в Україні. Про що свідчать наступні факти:

- порушення з боку роботодавців міжнародних прав людини та трудових стандартів;
- недотримання законодавчо встановлених соціально-трудова прав і гарантій працівників;
- низький рівень заробітної плати;
- тривала заборгованість із виплати заробітної плати;
- невиправдана економія на інвестиціях в охорону праці та здоров'я працівників, а також у професійний розвиток [2].

Із вищенаведеного видно, що вчений розглядає більше СВБ відносно персоналу компанії, але до цього можна також додати виробництво продукції неналежної якості, недотримання технічних вимог виробництва, забруднення навколишнього середовища, недоброчесна конкуренція тощо. Тобто, це проявляється у порушенні прав та етичних норм оточуючих прямо чи опосередковано, що має негативні наслідки для суспільства.

Є. В. Коваленко вважає, що низький рівень СВБ в Україні пояснюється наявністю низки стримуючих факторів, таких як нестача фінансових ресурсів, недосконалість чинного законодавства у сфері соціальної відповідальності бізнесу, складність визначення економічного ефекту від соціально

відповідальної діяльності, відсутність належних стимулів розвитку соціальної відповідальності. Ступінь впливу цих факторів на підприємства різних розмірів має певні відмінності. Так, для малих підприємств найбільшим стримуючим фактором є недосконале вітчизняне законодавство, для середніх і великих – нестача фінансових ресурсів [3, с. 136]. Звідси виходить, що Є. В. Коваленко виділяє проблеми розвитку СВБ в двох площинах: економічній та правовій. Правова основа для розвитку СВБ є найбільш важливою через масштабність впливу на реалізацію соціальної відповідальності підприємствами. В Україні із цим виникає проблема в правовому аспекті через недосконалість законодавства в сфері СВБ: відсутність прямого закону, що регулює СВБ; майже не задіяний податковий стимулюючий механізм. Економічний аспект СВБ проявляється в складності виживання в нинішніх умовах господарювання вітчизняним підприємствам. А СВБ вимагає додаткових відрахувань на свою реалізацію, тому й пояснюється факт поширення СВБ-практик серед підприємств, які є найбільшими представниками у своїй галузі та представників ТНК, які функціонують в Україні. Наразі, поєднання цих двох проблем: правової та економічної й формують напрями по вирішенню цього питання на рівні держави. Саме держава є основним суб'єктом, який має повноваження по вирішенню правового та економічного питання.

Взагалі, в Україні ще не сформувалася національна модель соціальної відповідальності бізнесу. Ця діяльність охоплює багато напрямків, зорієнтована на задоволення нагальних потреб суспільства, зумовлена специфікою даного етапу соціалізації економіки та традиціями розв'язання соціальних проблем, які стосуються функціонування соціальної інфраструктури. Комарницький І.Ф. та Галушка З. І. обґрунтовують специфіку СВБ і складність її розвитку в Україні такими особливостями:

1. У результаті роздержавлення та приватизації крупним підприємствам у спадок залишилась розвинена соціальна інфраструктура (дитячі садочки, будинки відпочинку тощо). Вони майже не використовувалися за соціальним призначенням і були розпродані або приватизувалися. Тому ставиться питання про деякий „соціальний відкуп, необхідний для відновлення цієї інфраструктури. Як зауважує С. В. Мельник, „...соціальна відповідальність має стати своєрідними „відступними” за приватизацію, коли переважна більшість підприємств опинилася в руках власників за безцінь” [4, с. 8].

2. Розвиток СВБ значно залежить від економічної ефективності господарської діяльності. Кризовий стан підприємств не спонукає до розширення соціальних заходів, навпаки, примушує скорочувати зайнятість, відповідно, зменшувати заробітну плату, економити на соціальних витратах.

3. СВБ в Україні розвивається стихійно. Не існує чітко виписаних державних чи виважених корпоративних рішень для її впровадження, у більшості випадків не визначені ті напрямки соціалізації бізнесу, які можуть забезпечити максимальну віддачу [4, с. 8].

Науковці підтвердили попереднє дослідження та акцентували увагу, що СВБ в Україні є не систематизованим явищем, а розвивається стихійно, що пояснює й низьку ефективність її для підприємців. Адже, одним із чинників невисокої розвиненості практики СВБ на українських підприємствах є відсутність реальних позитивних результатів, що бачать власники та керівники підприємств. Знов таки, основне завдання по структуруванню СВБ, визначенні її напрямів, застосуванні заохочувальних стимулів, формуванню національного законодавства постає перед державними органами влади.

Тому, як основні проблеми розвитку СВБ можна виділити наступні:

1. Правові: відсутність законодавчого регулювання фактично уповільнює процеси реалізації СВБ через відсутність розуміння сутності, основних складових та напрямків її впровадження.

2. Економічні: даний спектр проблеми охоплює дві сфери: по-перше, в нинішніх умовах господарювання підприємці спрямовані на виживання та максимізацію прибутку, а по-друге, відсутність реальних фінансових стимулів з боку держави не сприяють її розвитку.

3. Інформаційні: відсутній механізм по розповсюдженні інформації про сутність СВБ, переваги від її реалізації та реальні практичні приклади вітчизняних або іноземних підприємств, які є активними діячами в сфері СВБ.

Сьогодні держава тільки починає займати активну позицію стосовно створення сприятливих умов для реалізації стратегії розвитку соціальної відповідальності. До цього вже була спроба розробки концепції національної стратегії з соціальної відповідальності бізнесу в Україні, але вона так й не була прийнята, що може характеризуватись як уповільнення процесів розвитку СВБ, хоча й робились певні кроки з боку держави. Участь держави в розвитку СВБ може здійснюватися в декількох напрямках: створенні законодавчого підґрунтя; впровадження фінансових стимулів; інформаційній підтримці процесу розвитку СВБ на підприємствах України.

Н. П. Борецька в своєму науковому дослідженні зазначає, що інструментами для реалізації КСВ в Україні на рівні держави мають стати:

1. Широке інформування про СВБ підприємств шляхом упровадження відповідних програм, у тому числі на регіональному рівні.

2. Підвищення рівня знань і компетенції державних службовців неурядових організацій,

профспілок та асоціацій у використанні інструментарію СВБ.

3. Підвищення рівня знань про СВБ споживачами для стимулювання відповідного попиту [5, с. 81]. Тобто, вона в здебільшому орієнтується на інформування різних груп суб'єктів, які мають відношення до СВБ й виділяє інформаційну діяльність як основний інструмент розвитку СВБ з боку держави. Але цього не достатньо, тому що на початковому етапі розвитку СВБ необхідною також є більша участь держави.

Інший науковець, який досліджував інструментарій розвитку СВБ, М. Є. Дейч, як основні інструменти СВБ виділяє: впровадження систем управління СВБ, запровадження соціальної звітності та верифікації; організація партнерств з групами впливу, що дозволяє підприємствам долучитися до вирішення певних складних соціальних та екологічних проблем завдяки об'єднанню фінансових, людських та адміністративних зусиль на прозорих і чітких умовах; розробка інноваційних товарів та послуг, які допомагають подолати конкретні соціальні проблеми; адаптація міжнародних проектів та стратегій до українського ринку [6].

Зазначені М. Є. Дейч інструменти розвитку СВБ в великій мірі можуть бути розвинені з боку держави шляхом видання законів, наказів з розвитку СВБ та проведенні інформаційної кампанії з розв'язання цього питання.

Таким чином, можна представити у вигляді таблиці 1 наявні проблеми в розвитку соціальної відповідальності бізнесу в Україні. На основі окреслених проблем запропонований напрям вирішення з боку держави, тому що саме держава має усі повноваження для розвитку СВБ в Україні.

На сьогоднішній день, усі три зазначені напрямки є важливими для вирішення, адже в країні спостерігається негативна ситуація в економіці, яка впливає на розвиток як окремих громадян, так і суспільства в цілому. Через загострення ситуації на ринку праці наша держава втрачає висококваліфіковані кадри, які від'їжджають за кордон; також відмічається відтік молодого населення, яке стає основою для майбутнього розвитку країни. Все це негативно впливає на розвиток економіки країни та соціальне становище й вимагає негайного вирішення на національному рівні.

Вирішення проблем розвитку СВБ буде сприяти підвищенню якості життя населення, вирішенню нагальних соціально-економічних проблем, як-то безробіття, низький рівень оплати праці, трудова міграція населення тощо. Вбачається необхідним розв'язання окресленого спектру проблем на національному рівні, виходячи із сучасного економічного становища України та спрямованості підприємств на максимізацію прибутку.

Сучасні проблеми розвитку СВБ в Україні

Назва проблеми	Характеристика	Напрямок вирішення
Правова	В Україні не створено законодавче підґрунтя для розвитку СВБ: відсутні відповідні законодавчі акти, що розкривають сутність цього поняття та встановлюють основні межі реалізації.	Прийняття відповідного законодавства, яке розкриє сутність цього поняття, визначить напрями використання та теоретично-категоріальне наповнення.
Економічна	Підприємства орієнтовані на виживання в сучасних умовах господарювання. Відсутні стимули для застосування СВБ.	Сприяння розвитку СВБ шляхом надання реально діючих податкових пільг для стимулювання її реалізації на підприємствах України.
Інформаційна	В Україні не проводяться інформаційні кампанії з розвитку СВБ, що спричинює необхідність результати від застосування СВБ на власних підприємствах, про важливість соціального ефекту для розвитку не тільки громади, але й власного бізнесу.	З боку держави необхідним є затвердження плану з проведення інформаційної кампанії для підприємств, їх власників, яка буде сприяти отриманню знань про можливості реалізації СВБ та основних економічних та соціальних ефектах, які отримує підприємство в результаті СВБ-практик.

Висновки з проведеного дослідження. Отже, проведене дослідження з'ясувало, що в Україні існують проблеми із розвитку соціальної відповідальності бізнесу, що пояснюються багатьма факторами. Важливість їхньої ідентифікації та необхідність вирішення пояснюється тим позитивними наслідками, які має СВБ та негативними результатами, які отримують підприємства та національна економіка в разі її відсутності. Соціальна відповідальність бізнесу стає чинником розвитку персоналу, підвищення якості продукції та якості життя населення, утримання висококваліфікованих кадрів тощо.

Аналіз наукової літератури показав, що в Україні на цей час існує реальна проблема із реалізації СВБ на вітчизняних підприємствах. В багатьом це пояснюється відсутністю інформації щодо сутності цього питання, напрямків його використання та наслідків реалізації для підприємств. Також важливою проблемою стає брак правового підґрунтя для застосування СВБ та його розвитку. Але основною можна назвати економічну проблему: підприємства України в сучасних умовах зазнають проблему виживання на ринку через складну економічну ситуацію в країні та необхідність підвищення своєї конкурентоспроможності для утримання долі ринку; також до економічної можна віднести відсутність реальних стимулів з боку держави, які б сприяли розвитку СВБ в Україні, якими можуть виступати податкові пільги.

Саме виходячи із означеного кола проблем запропоноване їх вирішення на національному рівні: прийняття відповідних законодавчих актів, що створить підґрунтя для реалізації та розвитку вітчизняної СВБ, надання податкових пільг для

розвитку СВБ та подолання економічних проблем, а також проведення масштабної інформаційної кампанії з поширення необхідної інформації про СВБ серед підприємців та власників компаній. Передбачається, що втілення зазначених пропозицій дозволить подолати проблеми розвитку СВБ в Україні та створить підґрунтя для соціально-економічного розвитку суспільства.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Веревкин Л. П. Социальная ответственность бизнеса. Мониторинг общественного мнения / Л. П. Веревкин. – 2010. № 1. С. 44-55.
2. Гордієнко Л. А. Моделі корпоративної соціальної відповідальності. / Л. А. Гордієнко. – Вісник Одеського національного університету. Серія : Економіка. 2014. Т. 19, Вип. 2(5). С. 34-38.
3. Коваленко Є.В. Розвиток корпоративної соціальної відповідальності в Україні / Є.В. Коваленко. – Глобальні та національні проблеми економіки Електронне наукове фахове видання. Миколаїв. 2016. Випуск 9. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://global-national.in.ua/archive/9-2016/28.pdf>.
4. Комарницький І. Ф. Соціальна відповідальність бізнесу як інструмент управління сучасним підприємством. / І.Ф. Комарницький, З.І. Галушка // Зб. наук. праць Буковинського у-ту. 2010. № 6. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zbirnik.bukuniver.edu.ua/issue_articles/7_1.pdf.
5. Борецька Н. П. Участь держави у формуванні національної моделі корпоративної соціальної відповідальності. / Н.П. Борецька. – Держава та регіони. Сер.: Державне управління. 2013. № 4. С. 80-85.
6. Дейч М.Є. Напрями розвитку корпоративної соціальної відповідальності в контексті соціоекономічного підходу. / М. Є. Дейч. – Соціоекономіка: зб. наук. пр. Донецьк: ІЕП НАНУ, 2010. С. 166-182.